

บทสรุปผู้บริหาร

ชื่อโครงการวิจัย ยกระดับการจัดการห่วงโซ่เศรษฐกิจด้วยงานวิชาการเพื่อท้องถิ่นพื้นที่ภาคตะวันออกเฉียงเหนือ

Enhancing the Thailand Northeast Economy Chain Management Using Community-Based Academic Research

คณะผู้วิจัย

1. ผศ.ดร.วิจิตรา สุจริต หัวหน้าโครงการวิจัย

หน่วยงานที่สังกัด ศูนย์ประสานงานวิจัยเพื่อท้องถิ่นสถาบันวิจัยและพัฒนา มหาวิทยาลัยราชภัฏสกลนคร หมายเลขโทรศัพท์: 084-1284421 E-mail: Wichidtra.s@snru.ac.th

2. ดร.มาลี ศรีพรหม ผู้ร่วมโครงการวิจัย รองอธิการบดีฝ่ายวิจัยและพันธกิจสัมพันธ์

หน่วยงานที่สังกัด สถาบันวิจัยและพัฒนา มหาวิทยาลัยราชภัฏสกลนคร

โทรศัพท์มือถือ:087-8027679 E-mail: Scms@snru.ac.th

3. นางสาววิภาวรรณ ใหญ่สมบูรณ์ ผู้ร่วมโครงการวิจัย

หน่วยงานที่สังกัด สถาบันวิจัยและพัฒนา มหาวิทยาลัยราชภัฏสกลนคร

โทรศัพท์มือถือ: 089-4184612 E-mail: Wipawan@snru.ac.th

ได้รับทุนอุดหนุนการวิจัยประจำปี 2564 จำนวน 2,380,000 บาท

ระยะเวลาทำการวิจัย 11 เดือน ตั้งแต่เดือนตุลาคม 2563 – สิงหาคม 2564

สรุปโครงการวิจัย

การศึกษาการลดความเหลื่อมล้ำมิติเศรษฐกิจสามารถวัดได้ในระยะสั้น งานวิจัยเพื่อท้องถิ่นจะสามารถจัดการกับปัญหาได้มากน้อยเพียงใด แบบใดหรืออย่างไร ต้องมีการยืนยันด้วยหลักฐานและข้อมูลที่เป็นเชิงประจักษ์ ซึ่งต้องมีการบูรณาการการทำงานร่วมกันกับนักวิชาการในพื้นที่เพื่อการยกระดับงานวิจัยเพื่อท้องถิ่น เพื่อเสริมความน่าเชื่อถือและเป็นที่ยอมรับ การประเมินความเหลื่อมล้ำคือ การวัดโอกาสในการเข้าถึงที่แต่ละกลุ่มมีโอกาสมากน้อยไม่เท่ากัน คำสำคัญหลัก 3 คำ คือการเข้าถึง การต่อรอง และการจัดการ

ด้วยการวิเคราะห์รายได้ของคนในกลุ่มเป้าหมายออกเป็น 4 กลุ่ม ดังนี้ กลุ่มที่ 1 รายได้ต่ำกว่าเส้นความยากจน กลุ่มที่ 2 รายได้สูงกว่าเส้นความยากจนแต่น้อยกว่าเส้น 40% ที่จนที่สุด กลุ่มที่ 3 รายได้สูงกว่าเส้น 40%ที่จนที่สุดแต่ต่ำกว่าเส้นมัธยฐาน และ กลุ่มที่ 4 รายได้สูงกว่าเส้นมัธยฐาน เมื่อเทียบกับรายได้ของประเทศไทย ให้มีรายได้ก้าวข้ามพ้นเส้น 40%ที่จนที่สุด

วัตถุประสงค์ของโครงการวิจัย

1. สร้างพื้นที่ความร่วมมือวิชาการเพื่อท้องถิ่นในการเสริมสร้างห่วงโซ่การลดความเหลื่อมล้ำด้านเศรษฐกิจในพื้นที่ภาคตะวันออกเฉียงเหนือ และ
2. พัฒนาระบบวางแผนห่วงโซ่สู่การลดความเหลื่อมล้ำในพื้นที่ภาคตะวันออกเฉียงเหนือ

วิธีการทำกิจกรรมภายใต้แผนงานวิจัยเพื่อหนุนกระบวนการทำงานวิจัย

1. การพัฒนาโจทย์การวิจัยเพื่อท้องถิ่น
2. เวทีแลกเปลี่ยนเรียนรู้และถกเถียงข้อเสนอ และติดตามรายงานความก้าวหน้าโครงการวิจัยรอบ 2, 6 และ 10 เดือน ร่วมกับผู้ทรงคุณวุฒิประจำภาคตะวันออกเฉียงเหนือ
3. เวทีพิจารณาข้อเสนอโครงการวิจัยเพื่อท้องถิ่นร่วมกับสำนักงานการวิจัยแห่งชาติ (วช.)
4. กิจกรรมเพิ่มขีดความสามารถของนักวิชาการเพื่อการสร้างกระบวนการเรียนรู้ร่วมกับชุมชน มีกิจกรรมย่อยดังนี้
 - 4.1 เวทีการจัดการองค์ความรู้และศักยภาพทุนในชุมชนเพื่อการพัฒนาเชิงพื้นที่
 - 4.2 การออกแบบเครื่องมือ และตัวชี้วัดในมิติเศรษฐกิจด้วยกระบวนการออนไลน์
 - 4.3 หนุนเสริมการนักวิชาการพัฒนาบทความวิชาการรับใช้สังคม
 - 4.4 เวทีถอดบทเรียนการดำเนินงาน ร่วมกับภาคส่วนที่เกี่ยวข้องและการนำผลงานวิจัยไปใช้ประโยชน์
5. เวทีการวิเคราะห์ข้อมูลทางเศรษฐกิจเพื่อการวิเคราะห์การเปลี่ยนแปลง และการอภิปรายผลเพื่อตอบเป้าหมายความเลื่อมล้ำมิติเศรษฐกิจ

ผลการดำเนินการวิจัย

ผลการวิจัยในระดับแผนงานวิจัย

การสร้างพื้นที่ความร่วมมือวิชาการเพื่อท้องถิ่นในการเสริมสร้างห่วงโซ่การผลิตความเลื่อมล้ำด้านเศรษฐกิจในพื้นที่ภาคตะวันออกเฉียงเหนือ

ระบบและกลไกในระดับพื้นที่เป็นการถอดชุดความรู้และเรียนรู้ร่วมระหว่างทีมนักวิจัยพี่เลี้ยงในระดับพื้นที่ซึ่งเมื่อทำการหนุนเสริมกระบวนการทำงานในระดับพื้นที่ด้วยกระบวนการทำงานแบบแนวราบที่เน้นกระบวนการเรียนรู้ไปพร้อมกันกับนักวิจัย เกิดความร่วมมือในการทำงานวิจัยเพื่อท้องถิ่น ใน 3 ระดับคือ มหาวิทยาลัยวิจัยในพื้นที่ มหาวิทยาลัยในพื้นที่ และวิทยาลัยในพื้นที่ ระบบและกลไกของการหนุนการทำงานในระดับพื้นที่ด้วยกลไกพี่เลี้ยง พบว่าพี่เลี้ยงที่อยู่ในพื้นที่เดียวกันกับนักวิจัยจะส่งผลถึงการทำงานร่วมกันเกิดประสิทธิผลสูงสุด แต่อย่างไรก็ตามหากนักวิชาการมีความรู้และความเข้าใจในการวิจัยเพื่อท้องถิ่นเดิมอยู่แล้วระบบและกลไกพี่เลี้ยงในระดับพื้นที่อาจไม่มีก็ได้ ดังนั้นการออกแบบกระบวนการหนุนงานวิจัยเพื่อท้องถิ่นจึงต้องมีการออกแบบให้สอดคล้องกับระบบนิเวศน์ของนักวิชาการและความสัมพันธ์ของนักวิชาการ ชุมชน และภาคี ระบบและกลไกที่สำคัญในการนำส่งผลลัพธ์ของแผนงานวิจัยชุดนี้คือ ระบบและกลไกการหนุนงานจากไค้ขมิติความเลื่อมล้ำด้านเศรษฐกิจที่สร้างความเข้าใจร่วมกันระหว่างนักวิชาการ ชุมชน และเป้าหมายของผลลัพธ์ที่แผนงานต้องมีการนำส่งไปยังแหล่งทุนวิจัย

การพัฒนาระบบวางแผนห่วงโซ่การผลิตความเลื่อมล้ำในพื้นที่ภาคตะวันออกเฉียงเหนือ

ห่วงโซ่ความเลื่อมล้ำในแต่ละพื้นที่มีมากกว่า 1 ด้านคือความเป็นจริงของการวิเคราะห์ความเลื่อมล้ำในพื้นที่ ซึ่งมีการส่งต่อความเลื่อมล้ำเป็นห่วง ๆ อาทิ จากมิติการเมือง สุ่มิติเศรษฐกิจ และมิติด้านความรู้ในท้ายสุด แต่การทำงานในระยะสั้นการขยับขับเคลื่อนความเลื่อมล้ำมิติเศรษฐกิจสามารถมองเห็นผลได้เร็วที่สุด

ดังนั้นการวิจัยภายใต้แผนงานนี้จึงได้มุ่งเป้าที่มีตีความเชื่อมโยงด้านเศรษฐกิจในการนำร่องเพื่อการพัฒนาระบบห่วงโซ่อุปทานลดความเชื่อมโยงด้วยปฏิบัติการวิจัยที่มีการปฏิบัติการบนฐานข้อมูลและร่วมออกแบบร่วมกับผู้ได้รับผลกระทบและภาคีร่วมกัน

ผลการวิจัยในระดับโครงการวิจัย สามารถแบ่งการสรุปผลการวิเคราะห์ออกเป็นรายโครงการวิจัย ดังนี้
โครงการการพัฒนาเศรษฐกิจชุมชนบนพื้นที่สาธารณะ ตำบลบึงหวายอำเภอวารินชำราบ จังหวัดอุบลราชธานี

1. กลไกการบริหารจัดการตลาดบนพื้นที่สาธารณะของชุมชนโดยยึดหลักการมีส่วนร่วม 3 ประการ ได้แก่ ร่วมคิด ร่วมทำ ร่วมรับประโยชน์โดยอาศัย 3 กลไกในการขับเคลื่อน คือ 1) กลไกไม่เป็นทางการเป็นกลไกการบริหารโดยผู้นำชุมชน คือ กำนันและผู้ใหญ่บ้าน เป็นผู้มีบทบาทการตัดสินใจเพื่อหาข้อสรุปจากการประชุมร่วมกัน 2) กลไกเป็นทางการ คือ กลไกการจัดการโดยหน่วยงานท้องถิ่น (องค์การบริหารส่วนตำบล) ซึ่งมีบทบาทหน้าที่ในการดูแลพื้นที่ในเขตปกครองของตนเอง ผ่านระบบบริหารราชการและการใช้กฎหมายในการบริหารงานด้านการสนับสนุนการใช้ประโยชน์ของพื้นที่สาธารณะ 3) กลไกด้านวิชาการและงานวิจัย คือ การเก็บข้อมูลเพื่อใช้สนับสนุนกลไกการจัดการพื้นที่โดยชุมชนและการประสานการทำงานร่วมกับกลไกภาครัฐ ซึ่งปัจจัยที่จะขับเคลื่อนให้เกิดความสำเร็จคือ การขับเคลื่อนด้านนโยบาย จำเป็นต้องมีการบรรจุแผนพัฒนาตลาดชุมชนในแผนงานพัฒนาตำบลขององค์การบริหารส่วนตำบลบึงหวายเพื่อความยั่งยืนและพัฒนาต่อยอดในระยะยาว

2. ระบบเศรษฐกิจของชุมชนแบ่งออกได้ 3 ระดับ ดังนี้ 1) ระดับต้นทาง คือ การจัดหาวัตถุดิบในการผลิตสินค้าของชาวบ้าน กลุ่มผู้ขายสินค้าประเภทผัก ผลไม้ และปลาแม่น้ำมีมีการจัดหาสินค้าจากต้นทุนทางธรรมชาติที่แวดล้อมอยู่รอบชุมชน 2) ระดับกลางทาง คือ การจัดซื้อวัตถุดิบขั้นต้นจากร้านค้าหรือตลาดนัดในชุมชน เพื่อนำมาแปรรูปสำหรับนำมาจำหน่าย และบางส่วนจะเป็นการนำสินค้าจากนอกพื้นที่ตำบลบึงหวายเพื่อเข้ามาจำหน่ายให้แก่คนในชุมชน 3) ระดับปลายทาง คือ การจำหน่ายสินค้าผ่านตลาดชุมชนหนองหอย ส่วนใหญ่เป็นการนำวัตถุดิบและสินค้าที่ผลิตขึ้นมาจำหน่ายให้แก่ลูกค้า ข้อเสนอแนะในการจัดการจึงควรกระตุ้นการเข้ามาจำหน่ายสินค้าอย่างต่อเนื่องและมีความหลากหลายสามารถสร้างการหมุนเวียนของระบบเศรษฐกิจภายในชุมชนได้

โครงการการพัฒนารูปแบบการจัดการพืชสมุนไพรท้องถิ่นเพื่อยกระดับเศรษฐกิจชุมชน: กรณีศึกษาบ้านหนองบัว ตำบลบึงหวาย อ.วารินชำราบ จ.อุบลราชธานี

1. รูปแบบการจัดการพื้นที่เพื่อการเพาะปลูกพืชสมุนไพรหมุนเวียนที่เหมาะสมซึ่งผ่านการวิเคราะห์ด้วยโมเดล “ต้นไม้ตัดสินใจ” และการวิเคราะห์ GIS-based spatial pattern ในการเลือกหรือวิเคราะห์พื้นที่เพาะปลูก พร้อมทั้งระบบการจัดการแปลงที่สอดคล้องกับศักยภาพชุมชน การเพิ่มพื้นที่การเพาะปลูกพืชสมุนไพร 8 ชนิด ประกอบไปด้วย โพล ขมิ้นชัน ขมิ้นอ้อย ตะไคร้หอม ว่านหางจระเข้ ฟ้าทลายโจร กระเจี๊ยบ และมะกรูด ในรูปแบบผสมผสานเพื่อลดความเสี่ยงด้านการตลาด และมีการเพิ่มชนิดพันธุ์ใหม่และกำลังการผลิตในพื้นที่จากเดิมร้อยละ 77.82 ของการใช้ประโยชน์ที่เพิ่มขึ้นในชุมชน การจัดตั้งกลุ่มผู้ผลิตพืชสมุนไพรบ้านหนองบัวเพื่อสร้างอำนาจการต่อรองซึ่งเป็นส่วนที่สำคัญสำหรับกำหนดทิศทางการพัฒนาระบบสมุนไพร

ของชุมชนรวมไปถึงการสร้างคุณค่าต่อคนในชุมชนในแง่ของการดูแลสุขภาพชุมชนและการยกระดับเศรษฐกิจของชุมชน ผลิตภัณฑ์แปรรูปสมุนไพร 2 ผลิตภัณฑ์ คือ น้ำมันเขียวสมุนไพร และสเปรย์ไถ่ล้าง

โครงการการเสริมสร้างศักยภาพของระบบเศรษฐกิจของผู้เลี้ยงควายทามในพื้นที่ชุ่มน้ำแก่งละว้า จังหวัดขอนแก่น

1. การพัฒนาเทคโนโลยีแบบมีส่วนร่วม ประกอบไปด้วย การผลิตปุ๋ยคอก การผลิตปุ๋ยคุณภาพสูงด้วยมูลไส้เดือน และแก๊สชีวภาพ บนฐานของวัตถุดิบที่มีศักยภาพของพื้นที่ มีผลผลิตหรือผลิตภัณฑ์ที่สามารถเพิ่มมูลค่าและเพิ่มคุณค่าได้ต้องเป็นกิจกรรมที่ไม่ซับซ้อน และที่สำคัญไม่ขัดต่อวิถีชีวิตของคนภายในชุมชน เมื่อได้กลุ่มเป้าหมายมีการอบรมเชิงปฏิบัติการแบบมีส่วนร่วมในการเพิ่มพูนความรู้และมีการติดตามหนุนเสริมจากทางโครงการตามรอบ รวมทั้งนำปุ๋ยคอกจากควายทามไปวิเคราะห์หาธาตุอาหารของพืชเพื่อสร้างเรื่องราวของผลิตภัณฑ์ มีการพัฒนาการตลาดค้นหากลุ่มลูกค้าที่เกี่ยวข้องและประชาสัมพันธ์ผลิตภัณฑ์ผ่านโซเชียลมีเดีย

2. กลุ่มเป้าหมายที่มีรายได้ต่ำกว่า 40% ที่จนที่สุด มีการเลี้ยงวัวและความทามเพียงร้อยละ 30 เนื่องจากต้นทุนการเลี้ยงควายมีค่าใช้จ่ายและทักษะในการดูแลและเลี้ยงปศุสัตว์ ดังนั้นการยกระดับรายได้ของคนกลุ่มนี้จึงต้องมีการปรับกิจกรรมที่เหมาะสมและสอดคล้องกับศักยภาพและต้นทุนของกลุ่มเป้าหมาย

โครงการการพัฒนาคุณภาพชีวิตกลุ่มผู้สูงอายุโดยการส่งเสริมเศรษฐกิจบนฐานทรัพยากรพืชผักสมุนไพรพื้นบ้าน ตำบลโชคชัย อำเภอนิคมคำสร้อย จังหวัดมุกดาหาร

1. สถานการณ์การณ์เกี่ยวกับพืชผัก สมุนไพรพื้นบ้านจากแหล่งทรัพยากรและการใช้ประโยชน์พืชผักสมุนไพรมาจาก 3 พื้นที่หลักดังนี้ ในครัวเรือน วนอุทยานดงบังอี และป่าชุมชน การใช้ประโยชน์ในชุมชนใช้ในการประกอบอาหารเป็นหลัก อีกทั้งชุมชนยังไม่ทราบสรรพคุณและวิธีการนำไปใช้สมุนไพรเฉพาะ อีกทั้งในพื้นที่ป่าชุมชนและวนอุทยานมีข้อห้ามในการเก็บพืชพันธุ์มาใช้ประโยชน์ มีวัตถุประสงค์เพื่อการอนุรักษ์และเป็นแหล่งเรียนรู้ของชุมชนเท่านั้น สมุนไพรในพื้นที่หลักจำนวน 7 ชนิด ประกอบไปด้วย ชิง ข่า มะแห่นาง ขมิ้นไพล ตรีศไคร้หอม และ ขมิ้นชัน เพื่อการแปรรูปและสร้างเรื่องราวผลิตภัณฑ์ จำนวน 3 ผลิตภัณฑ์ คือ ลูกประคบสมุนไพร น้ำมันเหลืองสมุนไพร และ ยาหม่องสมุนไพร ร่วมกับการออกแบบตราสินค้าที่ออกแบบร่วมกันกับชุมชน และแปลงสาธิตในพื้นที่ขององค์การบริหารส่วนตำบลโชคชัย จำนวน 1 ไร่ การทดสอบระบบการตลาดการขายผลิตภัณฑ์พบว่าตลาดหลักคือตลาดในชุมชน และสถานพยาบาลด้านแพทย์แผนไทย และสาธารณสุขจังหวัดมุกดาหาร

โครงการพัฒนาเศรษฐกิจฐานรากจากฝ้ายแบบบูรณาการของกลุ่มวิสาหกิจ ชุมชนออมทรัพย์เกษตรยั่งยืน บ้านศรีเจริญ ตำบลเลยวังไสย์ อำเภอภูหลวง จังหวัดเลย

1. การรูปแบบเศรษฐกิจฐานรากจากฝ้ายโดยใช้ตลาดนำทำให้เกิดการทำกลยุทธ์ทางด้านการการตลาดของธุรกิจฝ้ายในแบรนด์ขุนเลย ตามหลักการของห่วงโซ่คุณค่าด้วยการยกระดับให้เป็นฝ้ายที่ปลูกแบบปลอดภัย มีกระบวนการผลิตที่เป็นมิตรต่อสิ่งแวดล้อมเป็นไปตามตัวชี้วัดของกรีนโอทอป กรมส่งเสริมคุณภาพสิ่งแวดล้อม ในด้านห่วงโซ่หน้าที่หรือการใช้ประโยชน์และการเชื่อมโยงของผลิตภัณฑ์ เกิดเป็นการแตกกลุ่มวงจรชีวิตของผลิตภัณฑ์ฝ้าย ต้นน้ำ กลางน้ำ ปลายน้ำ ที่มีอัตลักษณ์ที่จะนำเสนอ สามารถใช้เป็นรูปแบบเนื้อหาการสื่อสารด้านการตลาดเพิ่มขึ้น